

Jeugd in een golf van omzien

J.S. van Hessen

De geschiedschrijving van de Duitse jeugdbeweging is kort na de oorlog in een versneling terechtgekomen. Daarvoor tekende in de eerste plaats een biografische factor: de adepten van de 'Gründerzeit' van rond na 1900 waren aan hun AOW toe en daarmee aan de vraag wat te doen met hun materiaal aan archieven, documenten en publikaties, voor zover dit de Tweede Wereldoorlog overleefd had. Naast alledaagsheden als woningnood, verhuizing, nalatenschappen en dergelijke speelde echter nog een andere omstandigheid een rol om dit materiaal niet alleen op te slaan. Men wilde het juist tot publiciteit mobiliseren en wel in het verband van de brede discussie over de schuldvraag: hoe had het (met Duitsland) zover kunnen komen?

Deze postcatastrofale bezinning verliep onder andere in een richting die jeugdbewegingen van weleer tot hun schrik duidelijk maakte dat ze nog al wat hadden uit te leggen aan een zwaar gedepriveerde en gedepimeerde nieuwe generatie. Voor de Nederlandse historiografie van het jeugdbewegingsgebeuren, dat overigens pas rond 1920 enige importantie begon te krijgen, heeft een dergelijke stimulans uiteraard geen rol gespeeld.¹ Vooral hun vreedzame teloorgang in het eerste decennium na 1945 was klaarblijkelijk voor KB, JGOB, AJC en NBAS aanleiding om in de jaren zestig tot kroniekschrijving van hun toen ongeveer dertig à veertig jaar reilen en zeilen over te gaan. Omdat daarna een langdurige stilte inviel, had dit als gevolg dat tot in de jaren tachtig de gangbare voorstelling van jeugdbewegingsachtige formaties door deze publikaties werd beheerst. Wie iets van jeugdbeweging te berde wilde brengen raadpleegde vooral Harmens bevlogen kroniek over de 'Rode en Blauwe Jeugd' waarin de ideologische zelfinterpretatie van de model-jeugdbeweging gelijk stond aan de definitie van jeugdbeweging.

Inmiddels was duidelijk geworden dat het spectrum van jongerenformaties die zich niet ten onrechte als bewogen jeugd kwalificeerden, heel wat breder was dan in de fundamentalistische optiek hiervoor in aanmerking mocht komen. Nadat sinds 1910 vanuit Duitsland de term jeugdbeweging vrij snel ingang vond, ontwikkelde zich onder dit etiket een veelheid van varianten.

In het geheel van jeugdgroeperingen in het teken van een ideëel imperatief en een daarop afgestemd specifiek samenlijnstype, telden in ons land op het eind van het interbellum de confessionele zuilen het grootste aantal deelnemers. Binnen deze organisaties

viel een voordurende trend waar te nemen van omvorming van hun verenigingsstijl tot die van de jeugdbeweging, als het ideale type van samen jong zijn.

Op wat tijdschriftartikelen en gelegenheidsbijdragen na ontbrak het aan historische studies van andere jeugdbewegingsachtige formaties dan die welke in de jaren zestig hun bestaan beëindigd zagen. Hiervoor is nu inmiddels eveneens de belangstelling op gang gekomen. En ook prevaleert uiteraard het – vooral chronologisch – op een rijtje zetten van hetgeen zich zoal heeft voorgedaan als relevant voor een globale beeldvorming – in – omzien van deze jeugdbonden in de ruim halve eeuw van 'hun' tijd. In de behoefte aan invulling van witte plekken bij het historisch in kaart brengen van het jeugdorganisatiewezen van de achterliggende driekwart twintigste eeuw wordt nu ook in ons land in versneld tempo voorzien. Zonder aanspraak op volledigheid kan op enkele wapenfeiten worden gewezen.

In 1987 verscheen het monumentale werk van Jan Peet over de katholieke arbeidersjeugd. In het jaar daarvoor publiceerde Wim Hoebink de geschiedenis van de baptistenjeugd en stelde Rutger Bremer de invloed aan de orde van adepten uit de jeugdbewegingsgeneratie van het interbellum op de vormgeving van het naoorlogse jeugdbeleid. Kenmerkend hiervoor was de grote, aan de jeugdbonden toegekende rol bij de uitbouw van het jeugdwerk. J.C. Sturm reconstrueerde in zijn onderzoek naar de ontwikkeling van het opvoedkundig denken binnen de gereformeerde wereld de geschiedenis van de in 1888 opgerichte 'Nederlandse Bond van Jongelingsverenigingen op Gereformeerde Grondslag' als exemplarisch voor de daardoor geïnspireerde organisatorische omgang met jeugd; maar ook omgekeerd, het zich evoluerend omgaan van die jongeren met dit gedachtengoed.² De Nederlandse Christen Studenten met onder andere hun kampwerk, verkregen in 1991 hun kroniek via de studie van A.J. van den Berg. In de loop van 1994 is dit evenzo het geval met het Vrijzinnig Christelijk Jeugdwerk.³ Intussen is nog een drietal dissertaties gereed gekomen waarop nader zal worden ingegaan.

Tussen in- en uitleiding biedt Peter Selten, de auteur van *Het apostolaat der jeugd. Katholieke jeugdbeweging in Nederland tussen 1900 en 1941* (Acco, 1991), de lezer een historisch overzicht van het zogenaamde derde of vrije jeugdmilieu, voor zover dit pedagogisch in regie werd genomen. Hij plaatst voor katholiek Nederland de aanvang daarvan in het begin van de twintigste eeuw, na eerst enige initiatieven van oudere datum en buitenlandse herkomst gememoreerd te hebben.

Met deze stap dringt de vaderlandse kerkleiding met een gecombineerd aanbod van gezelligheid en scholing via de clerus dit jeugddomein binnen. Tot dan toe was het ongemoeid gelaten in die zin dat het alleen als thema van bezorgdheid, waarschuwing of vermaning soms in haar aandachtsveld voorkwam.

Hiermee sloot men aan bij een, gedurende de negentiende eeuw, steeds sterker wordende tendens om vanuit een bepaald ideeëngoed, vooral van confessionele aard, over te gaan tot het vestigen van pedagogische 'factoryen' in het betrekkelijk autonome domein van het samen jong zijn als 'derde milieu'.

De eerste katholieke formaties waren dan ook van strikt bevoogdende aard: de leiding was geheel in handen van de clerus, ze droegen de naam patronaat en de jeugdige, mannelijke, deelnemers heetten 'beschermelingen'.

Peter Seltens kroniek beschrijft de gang van zaken die zich voordeed op de route van een soort dekolonisatie hiervan onder andere via de oprichting van Jonge Wacht en Kruisvaart als autonome provincies en de Verkennersbeweging die zich op den duur een status verwierf te vergelijken met die van dominion. Voor de periode tot de Tweede Wereldoorlog heeft zijn studie de mannelijke jeugdwerksector van het, deze tijd zo typerende, Rijke Roomse Leven op een heldere manier in kaart gebracht. Een reeks van verenigingen met hun organisaties komt in chronologische volgorde aan bod. Vooral in het hoofdstuk over de Katholieke Verkenners valt de afgewogen nuancering op waarin deze terugblik is getoonzet.

De auteur heeft niet willen streven naar volledigheid. Naar de sportsector en het vrouwelijke jeugdwerk wordt alleen verwezen. Dit geldt weliswaar ook voor de werken de jeugd maar die beschikt zoals gezegd over de grondige kroniek van Jan Peet. Er blijven dus nog enkele grote witte vlekken open op de kaart van jong rooms Nederland van weleer.

Hij beperkt zich niet tot een strikt feitelijke historiografie als eerste vereiste voor sociaal-wetenschappelijke reflectie op geschiedenis geworden groepsvormen. Thema's als het beeld van de jeugd en vooral het psychologisch en pedagogisch denken over jeugd – in het teken van puberteit en adolescentie – binnen de vaderlandse katholieke wereld verruimen het blikveld met context en afwegingen die bij de beleidsvorming een rol speelden. Uit de grondige voorbereiding blijkt dat met het oog op de 'tendance mouvementissante', zoals die op den duur het proces van jeugdwerkontwikkeling in Europa tijdens het interbellum was gaan beheersen, rooms Nederland niet voelde voor de gang over één nacht ijs. Zijn bredere sociaal-wetenschappelijke reflectie vindt haar neerslag met name in de eerste twee hoofdstukken en de slotbeschouwing. Gangbare zienswijzen omtrent genese van het jeugdbewegings-syndroom worden getoetst aan meer recente studies. Dat bijvoorbeeld de Wandervogel in 1903 ontstonden omdat de jeugd storm wilde lopen tegen de gevestigde instellingen, decadente cultuur, burgerlijkheid enzovoort blijkt een stellingname die pas in de loop der jaren opkwam om in 1913, onder auspiciën van een culturele elite uit de volwassenwereld, retorisch te worden geproclameerd. De auteur laat zien dat ook de oorsprong van Scouting zo zijn mystificaties kende. Achter dergelijke, bij oudere auteurs opgeld doende verklaringen worden terecht vraagtekens geplaatst.

In de slotbeschouwing blijkt dat zijn intensieve omgang met historisch materiaal, vergeleken met de aftastende benaderingswijze van het begin, tot een wat duidelijker standpunt heeft geleid. Het model van de procesgang bijvoorbeeld heeft meer profiel gekregen met het onderstrepen van de trits: jeugdzorg – vereniging – beweging. Zo wordt ook het samen jong zijn centraal gesteld waarmee dit als oeroud gegeven zich in de context van een historische fase geplaatst ziet. Bij deze sedert eind negentiende eeuw zich voordoende culturele metamorfose, verwijst hij naar de ideologische bevlogenheid voor opties als: ascetisch idealisme, generatiebewustzijn, romantisch non-conformistisch zich afzetten tegen de eigen tijd en activistisch elan. Enige korte vergelijkingen met de zo andere actualiteit van het laatste decennium van de eeuw waarin het fenomeen jeugdbeweging zijn oorsprong en einde kende, besluiten deze beschouwing.

Peter Seltens studie mag als een aanwinst worden beschouwd voor de sociaal-wetenschappelijke betrokkenheid bij het thema jeugd in zijn historische dimensie. Twee aanvullende kanttekeningen zouden hier echter nog op hun plaats kunnen zijn. Weliswaar komt in de inleidende hoofdstukken het generatieconcept bij herhaling aan de orde maar het is pas in de slotbeschouwing dat uitdrukkelijk en terecht gesteld wordt: 'het generatiebewustzijn is een van de markantste kenmerken van de jeugdbeweging'. Desondanks is in de geschiedenissen van deze bewegingen nergens iets als illustratie daarvan terug te vinden.

Hier is meer in het spel dan een toevallige omissie. Het generatiebesef is namelijk het meest politieke bestanddeel van de jeugdbewegingsideologie geweest. Enerzijds leverde dit bij voortdurend conflicten op met ideëel aanpalende groeperingen van volwassenen. Anderzijds waren die er op hun beurt op uit deze erfenis van het Vooruitgangsgeloof met zijn avant-garde-pretenties te temperen of (en) uit het zicht te houden. Het 'Wij jongeren'-pathos vormde bijvoorbeeld een latente bedreiging voor woordvoerders van de enige echte voorhoede van de wereldgeschiedenis: de namens het proletariaat optredende communistische partijen. Hun venijnige reacties op Marcuses toewijzing van deze rol aan de jeugd maakte die bedreiging, als een 'onbeschaamde aanval op de wereldrevolutie', weer eens even manifest.

Tijdens het interbellum hebben ook roomse jongeren zich publicitair luidkeels op hun avant-garde-intenties laten voorstaan. Het idee van jonge heilbrengende voorhoede was binnen het bewegingsachtige jeugdwerk dan ook zeker niet afwezig. Het op heterdaad betrappen daarvan vraagt echter om een aandachtige wijze van lezen.

Van de leidende regionen uit werd dit thema immers bepaald niet gestimuleerd. Wie via 'close reading' niet nadrukkelijk daarnaar op zoek gaat loopt, ondanks de erkenning als markantste eigenschap van de jeugdbewegingsideologie, achteraf de kans het verder onopgemerkt te moeten laten. Het is in dit verband misschien nuttig erop te wijzen dat wat dit voorhoedemotief betreft, de vaderlandse Katholieke Verkenners met deze opvallendheid zich onderscheidden van zowel de Duitse Sankt Georg Pfadfinder als van de eveneens katholieke Scouts de France. Voor zeer scherpe formuleringen van het toenmalige generatiebesef moet men in Nederland met name op zoek gaan in publikaties van kaderleden van niet-confessionele jeugdbonden: 'De jeugd vormt een geheel en al op zichzelf staand leven... Wat als zodanig niets heeft te maken met het groeiproces van een vorig geslacht. Het oudere geslacht van mensen behoort tot het verwordende, de jeugd behoort tot het wordende, tot het opstandige leven' (Jan Zwagerman).

'Over tien jaar zijn wij, jeugdbewegers, de leidende generatie in de wereld en hebben wij de macht om de wereld te zetten naar onze hand, mits wij nu de grondslag leggen voor die macht' (Chris Blom). Zulke krasse uitspraken treft men overigens ook weer niet aan in de publikaties van deze buitenlandse scoutingbewegingen.

De tweede kanttekening slaat op de goed gekozen titel van het boek: *Het apostolaat der jeugd*. De term apostolaat is karakteristiek voor de fase van het 'Rijke Roomse Leven'. Katholieke tijdgenoten van weleer zullen met deze naamgeving dan ook geen moeite hebben. Voor buitenstaanders van toen en later zou echter een korte verduidelijkende paragraaf op zijn plaats zijn geweest. Wanneer in confessionele kringen over de successief veranderende stijl(en) van het jeugdwerk in de loop van deze eeuw in theolo-

gische terminologie werd gereflecteerd, deden gezichtspunten opgeld van een driedelige fasering te weten: van pastoraat via apostolaat tot diaconaat. Bij het puur bevoogdende patronaat en de naoorlogse service-verlening aan de jeugd bij het runnen van haar groepsleven pasten respectievelijk het pastoraats- en diaconaatsidee. De apostolaatstijl profileert zich vooral in de hegemonie van het jeugdbewegingsconcept in de tussenperiode. Hierin werd vooral de nadruk gelegd op een symbolische strijdvaardigheid bij het 'uitdragen van de katholieke beginselen', gericht op een te (her)kerstenen samenleving.

Het op dit thema inspelend taalgebruik lag vooral opgeslagen in symbolen, liederen, parolen, rituelen, toespraken en opwekkingslektuur. Hierin komt men dan wel eens de avant-garde-ideologie tegen.

Van de NPV namen de Katholieke Scouts bijvoorbeeld niet de naam 'padvinder' over maar die van 'verkenner', beter geschikt om het 'zoekend' vooropgaan te symboliseren. Voor oudere padvinders deed men dit echter wel met de term 'voortrekkers' in plaats van het Engelse 'rovers' (zwerfers). Deze kon dan bij installatieplechtigheden zonder meer worden geparafraseerd tot pioniers, Gideonsbende, wegbereider van toekomst, avant-garde, naar het beloofde land optrekkende voorhoede en dergelijke. Zo ging in het jaar 1937 een priester-predikant uit van een strofe van het populaire Jamboreelied:

*De jeugdbond aller volken
zal metterdaad vertolken
dat aan de jeugd een betere toekomst wacht.
De wereldbond van padvinders
stuurt daar bewust op aan
het spreekwoord zegt nog altijd
jong geleerd is oud gedaan.*

Maar op dit preekje volgde dan wel een van de variaties op de formule die steevast te verwachten viel: wij katholieken weten hoe: altijd samen met, onder leiding van en in gehoorzaamheid aan onze Paus en Bisschoppen!

Het aspect van de betekenis van het generatieconcept overziende voor de sector van 'bewogen' katholieke jongeren tijdens het interbellum dient te worden opgemerkt dat het 'generationisme' (in de zin van Robert Wohls studie)⁴ over het algemeen in Nederland – anders dan elders in Europa – niet erg is aangeslagen. Pas na Wereldoorlog I drong het hier – traag – door. Waarschijnlijk heeft het nog de meeste weerklank gevonden in het literair-politiek geïnteresseerde katholieke jongerendomein.⁵ Tot een connectie met het jonge kader van katholieke jeugdbewegingen – de bij uitstek hiervoor in aanmerking komende categorie – is het echter niet gekomen.

Hier viel slechts een zeer gedempt generatiebesef waar te nemen. Het blijft de vraag of en in hoeverre in dit verband van een van hogerhand uit betrachte – vrijwel onmerkbaar gebleven – censuur kan worden gesproken. Zo ja, dan mag achteraf zowel worden verondersteld dat deze effectief, alsook dat ze waarschijnlijk overbodig is geweest.⁶

In zekere zin ligt het werk: *Van Patronaat tot Soos. Een studie naar reproductie van*

jeugdcultuur in een katholieke industriestad (Tilburg, 1993) in het verlengde van de tot 1941 lopende kroniek van Peter Selden. Mark van den Heuvel volgt de ontwikkelingen in het sociale-jeugdgebeuren vanaf de bevrijding tot ongeveer 1965, maar dan wel beperkt tot één locatie: het 'super' katholieke Tilburg.

Waarschijnlijk was midden jaren veertig het Rijke Roomse (jeugd)leven in geen grote stad nog zo concreet aanwezig in zijn vooroorlogse versie. Het parochie patroonaatsmodel profileerde zich er nog lang als bloeiend dominant, waar het elders in de stedelijke context niet meer, slechts moeizaam of kortstondig van de grond kwam. Op het eind van de jaren vijftig echter begonnen zich ook in Tilburg nieuwe zwaartepunten in het samen jong zijn aan te kondigen zoals: instuiven, jeugdsozen, tienergala's en beatgroepen. De auteur laat zien dat ook na de oorlog een deel van de katholieke jeugd via haar organisaties een pedagogische 'kolonisatie' onderging en daarnaast het geheel van de lokale jongerenpopulatie bovendien nog aan diverse interventies van de gemeentelijke overheid onderhevig was.

Dit in klemkracht afnemend dubbel beheer over de jeugd week in principe niet af van wat toentertijd zich alom in Nederland voordeed. Gradueel blijkt het in Tilburg waarschijnlijk hechter en langduriger van kracht te zijn geweest dan in andere, naar grootte, vergelijkbare steden. In een middenmoot van ongeveer 150 pagina's wordt op een levendige manier verslag gedaan van wat men in de 'schönste stad van het laand' op weg naar de jaren zestig zoal heeft meegemaakt. Vanwege de geanimeerd gepresenteerde, vooral via vraaggesprekken verkregen, informatie wordt duidelijk hoezeer de stijl van het collectieve jongerenbestaan van veertig jaar geleden een heel ander jeugdbeeld te zien geeft dan het huidige.

De achteraf gereconstrueerde kroniek vormt dan ook een goede bijdrage aan de empirie voor een, op lange termijn gerichte, jeugdsociologische reflectie.

Dit kan niet zonder meer worden gezegd van de daaraan voorafgaande inleidende pagina's. Nog afgezien van de apodictische oorzakelijke teneur van enige wijdse algemeenheden, worden hier begrippen aangedragen die in de feitelijke van het rapporterende gedeelte vrijwel geheel verstek laten gaan. Met een kwart van de daaraan bestede pagina's had in memoriserende zin kunnen worden volstaan. Dat het naoorlogse lieve vaderland meer verstedelijkt raakte, welvarender, sociaal verzorgder, ontzuilder enzo voort behoeft immers toch niet nog eens uitgebreid uit de – vooral statistische – doeken te worden gedaan.

Deze kroniekmatige research zou aan betekenis hebben gewonnen wanneer de aldus uitgespaarde pagina's waren benut om de 35 gesprekken minstens te verdubbelen. De levendige aanpak van dit materiaal heeft de smaak in een fijnmaziger in kaart gebracht jong Tilburg vergroot. Het is de auteur zeker toevertrouwd om aldus op nogal wat vragen te kunnen ingaan die nu zijn blijven liggen. Vragen, die vooral betrekking zouden moeten hebben op het hoe van de beleving van al die veranderingen en de sociale echo's daarvan in de alledaagsheid van het concrete jeugdgroepsleven.

Daardoor zou het mogelijk geworden zijn dit samen-jōng-zijn-in-verandering meer gedetailleerd via het vergrootglas te analyseren in plaats van een verkleinglasreductie tot de grote lijnen van 'mega-algemeenheden'. Zonder als het ware een soort 'etnografische' benadering van zo'n singulier sociaal fenomeen als jeugd blijft nu te zeer de in-

druk achter dat wat er is gebeurd het maakwerk was van bijvoorbeeld terugwijkende clerus en teruggefloten ambtsdragers, internationale cultuurtendensen en commerciële slimmeriken, tezamen positief of negatief reagerend op verstedelijking, welvaartstijging, ontzuiling enzovoort. Met andere woorden Tilburgs jeugd heeft dit blijkbaar over zich heen laten komen en zich zonder bewust sociaal zoekgedrag neergelegd bij de uitkomst van algemene trendy factoren wat betreft de verwezenlijking van eigen groepsmatige figuratie. Symptomen van het tegendeel komen slechts hier en daar en dan nog terloops aan bod.

In zijn dissertatie *De Spiegel der Volksziel* behandelt J.L.M. Vos de geschiedenis van het volkslied als publikatie-, promotie- en discussiethematiek in het Nederlandse taalgebied. De relatie met jeugd is verwoord in de ondertitel 'Volksliedbegrip en cultuurpolitiek engagement, in het bijzonder in het socialistische en katholieke jeugdidealisme tijdens het interbellum'.

De koppeling met de jeugdbeweging in een kroniek van het volksliedidee is even evident als de vaststelling dat omgekeerd, in een all-round studie over het fenomeen jeugdbeweging een hoofdstuk over dit onderwerp niet mag ontbreken. Er is heel wat afgezongen in de jeugdbeweging! Maar bovendien ook heel wat afgeheibeld over het repertoire. De eigenlijke verbijzondering van zijn algemene thematiek tot jeugd betreft ongeveer een vijfde deel van de vierhonderd pagina's van deze grondige literatuurstudie. Het is de auteur vooral te doen om het discussie-aspect rond het volksliedconcept, als 'echt' en 'van ons', van een kroniek te voorzien. Vanwege deze breedheid valt te verwachten dat dit moeilijkheden zal opleveren om het fenomeen jeugdbeweging strikt beperkt te houden tot zowel de door hem als door de definitie bedoelde combinatie van engagement en jeugdidealisme als tot het interbellum.

Dit blijkt dan ook inderdaad het geval. Ook voor de tijd na 1940 blijft in deze studie de jeugdbeweging nog lang aan de orde. Dat wil zeggen ondanks het feit dat in de zin van zijn geëngageerd jeugdidealisme de houdbaarheidsdatum van dit concept inmiddels ruim overschreden was.

Enige alinea's over de zich wijzigende concepties van de jeugdbeweging in de periode van 1910 – toen deze term van start ging – tot 1980 zouden beter op hun plaats geweest zijn dan een zich vastleggen op de fundamentalistische zelf-exegese die in de jaren twintig opgeld deed. Het daaraan gekoppelde begrip jeugdidealisme komt als even onhandig beperkend over. Op zoek naar het waarom eigenlijk van zo een aanpak blijkt iets van een soort koudwatervrees, die nog wel eens bij historici valt waar te nemen, voor enigerlei sociologisch – in dit geval jeugdsociologisch – voorwerk. Hier heeft dit tot een wat vreemde draai aanleiding gegeven. Zich beroepend op de kronikeur bij uitstek van het interbellum van de linker-jeugdsector, Ger Harmsen, zet hij zich af tegen een of andere socioloog die zich er ook mee heeft beziggehouden. Deze zou beweerd hebben de vrije jeugdbeweging 'slechts' te zien als een variant binnen de structureel-functionalistische continuïteit van de sociale bestaanswijze van jongeren in de wisseling van zijn historische gestalten. Uit het citaat waarnaar hij hierbij verwijst is dit 'slechts' niet terug te vinden. Hoogstens wordt daarin gevraagd om verscherpte aandacht voor 'ook' dit aspect.

Als geheel gaat het in deze studie in de eerste plaats om een verdienstelijk literatuuronderzoek van de ideeënwereld en zijn controversen, met vooral de strijd om het juiste volksliedconcept als inzet. Terecht is de kroniek dan ook nog wat uitgebreid met een biografisch verlengstuk over Jop Pollmann (1902-1972), de protagonist bij uitstek van studie, met wisselende standpuntbepaling en promotie van het Nederlandse volkslied.

Aan de daadwerkelijke effectuering van het cultuuroffensief vanuit de volksliedideologie binnen de jeugdbewegingscultuur is geen aandacht geschonken. Bij de behandeling van de katholieke jeugdbonden tijdens het interbellum en daarna – een veel groter collectivum dan de kortstondige en beperkte Heemvaartbeweging – komt dit slechts terloops aan bod. Dit is te weinig om meer concrete facetten daarvan nader uit te werken zoals weerstand tegen en sabotage van het volkslied in de RK. jeugdbewegingspraktijk.⁷

De jeugd van tegenwoordig, jongeren van nu of de huidige jonge generatie; in diverse variaties maken deze noties van het, meestal impliciet, vergelijken van hedendaagse met vroegere jeugd een meer of minder belangrijk bestanddeel uit van jeugdsociologische onderzoeken en verhandelingen. Overzien we de oogst van de hier besproken sociaal-wetenschappelijke bewerkingen van enige sectoren uit het vaderlandse jeugdfenomeen van weleer, te weten georganiseerd jeugdgroepsleven in het teken van horigheid aan bepaald ideeëngoed, dan is zoals gezegd, het feit dát dit heeft plaatsgevonden al een reden tot voldoening. Dankzij de zorgvuldige manier waarop de kroniekschrijvers van de tweede golf te werk zijn gegaan, beschikt degene die zich wil verdiepen in vragen omtrent 'jeugd van nu' over een aanzienlijk ruimer fonds van goed bruikbaar vergelijkingsmateriaal dan voordien.

Er kan aldus beter worden ingegaan op de vraag: wat valt in historisch-sociologische zin als essentie te benoemen van het ideëel geformeerde jeugdorganisatiewezen als pregnant en omvangrijk tijdsverschijnsel? De nodige verwondering over dit achteraf zo 'merkwaardige' gebeuren heeft echter nergens zodanig toegeslagen dat een auteur meende er eens wat uitvoeriger bij stil te moeten staan.

Noodzakelijke voorwaarde voor een adequate aanpak is dan wel om te beginnen met het centraal stellen van jeugd als sociaal fenomeen, in de zin van een 'singulier' volkje. Dit houdt dan weer in dat de constellatie van toen binnen en rond dit collectivum ook gezien moet worden in samenhang met daarbij optredende veranderingen in de (micro-)machtspositie van de jeugd.

Enerzijds was sprake van een kolonisatie van het tot dan toe daarvan vrij gebleven derde, eigen of vrije milieu van het samen jong zijn. Anderzijds kende dit toen een mede in folklore verankerd gehalte aan primitief simpele autonomie, die echter onder druk stond van een relatief steeds beperkter blijvend arsenaal aan attractieve mogelijkheden. Mede met betrekking tot deze 'crisis' dient het optreden van geïnstitutionaliseerde culturele grootmachten als confessies, politieke partijen en pretentievolle overheden te worden gezien met hun streven naar 'greep' op het samen jong zijn. Deels in hun kielzog traden daarnaast nog, soms als elitair overkomend, diverse cultuurtrends aan.

Tot die categorie van sociaal vager geprofileerde stromingen met een eveneens pedagogisch bedoelde 'koloniale' pretentie, kunnen onder andere gerekend worden: nationalisme, geheelonthouding, terug-naar-de-natuurstrevingen, conservatisme, progressivis-

me, volkslied-ideologie, bepaalde kunstrichtingen, pacifisme. Het hierdoor teweeggebrachte spanningsveld in en rondom het jeugdgroepsleven was met name effectief in de wereld van de 'middle class'-jongeren.

Aan de later meer beklemtoonde uitstraling naar lagere regionen was bovendien nog een scheutje beschavingsmissie toegevoegd. In de balans van kosten en baten van het toenmalige jeugdbestaan betekende deze situatie het afwegen van verlies aan autonomie tegen verruiming van het repertoire van interessante activiteiten.

Het heimwee naar het prijsgegeven autonomiegehalte bleef onder de jongeren van het georganiseerde model echter doorwerken. De ontwikkeling van de vormen van patriarchale jeugdzorg van de beginperiode via de jeugdbewegingsformule naar het ideaaltypen van de jeugdbeweging valt mede te verklaren uit de drang naar herstel daarvan.⁸

Voor een tweede aspect van de noodzaak om sociologisch meer op jeugd als zodanig in te zoomen, kan worden aangesloten bij de laatste zin van Peter Seltens betoog: 'Elke jeugd kiest de beweging die haar goeddukt.' Als dus hiermee – terecht – het uiteindelijk beslissende moment bij de jeugd zelf wordt gelegd dan geldt voor een onderzoek naar de historische uitkomsten van die keuzen uiteraard de consequentie dat ook eens gekeken wordt naar het hoe van het tot stand komen hiervan binnen bepaalde jeugdcollectiviteiten. Hoe komt het dat bijvoorbeeld keuze X wel en keuze Y niet gemaakt wordt?

In eerste instantie is hier de wijze van onderzoeksbenadering in het geding. In dit verband werd al gesproken van één soort 'etnografische' aanpak, hetgeen om nadere bezinning op de interpretatief-sociologische invalshoek vraagt. Helaas hebben de academische auteurs zich niet de tijd gegund voor wat meer methodische voorreflectie. Het nagaan wat er omgaat onder de jeugd in een of ander collectiviteitskader of anders gezegd het analyseren van het 'stemmen' van jongeren 'met hun voeten' is moeilijk te verwezenlijken buiten enige oriëntatie om op dergelijke methodieken. Ook al is in historisch retrospectief vaak niet veel meer dan een gebrekkige reconstructie te verwachten, zonder deze komt de uiteindelijk bepalende inbreng van de jeugd niet of nauwelijks aan het licht. Zo blijft dan de indruk achter van passiviteit of afwezigheid bij een als kiezend veronderstelde besluitvorming.⁹

Ten slotte is er een derde aspect, weliswaar minder belangrijk, maar illustratief voor een nog te weinig jeugdgerichte sociologische optiek. In de hier behandelde studies maar ook in andere historische publikaties valt nogal eens de term: traditioneel voor velerlei jeugdgroeperingen uit het interbellum als bijvoorbeeld Jonge Wacht, de Graal, Padvinderij, zelfs de AJC en VCJC.

Niet alleen is de duur van hun bestaan, hoogstens in enkele decennia zo niet jaren te meten, te kort geweest om voor het predikaat traditioneel in aanmerking te komen, hun wat excentrieke verschijningsvorm, gezien vanuit een andere en algemeen gangbare stijl van samen jong zijn, was juist eerder a-traditioneel, zo niet soms antitraditioneel te noemen.

Als er van traditioneel moet worden gesproken, dan is dat het grondpatroon van een samen jong zijn dat al vanaf het begin van de achttiende eeuw in historische beschrijvingen voorkomt. Daarin wordt gewag gemaakt van onder andere: groepsgewijze de straat opgaan, rondhangen op bepaalde plaatsen, 'achter meisjes aan zitten', bezoek van herbergen en dansgelegenheden, luisteren naar of meedoen aan zang en muziek, het optre-

den van los-vaste vriendschapsverbanden, wandeltochten naar locaties buiten de eigen woonplaats (soms vervangen door boottochtjes), bepaalde dagen dat dit alles meer voor- kwam dan anders, relletjes en vechtpartijen veroorzaken, onmatig drankgebruik.

Deze bestanddelen kunnen grosso modo door modernere vervangen worden zonder dat het grondpatroon ervan zich wezenlijk wijzigt. Fietsen, brommers en auto's vervan- gen het loopwerk; herbergen en dansgelegenheden hebben plaatsgemaakt voor terrasjes, coffeshops, popconcerten; rondhangen vindt overdekt in disco's plaats, zo niet even- eens nog op straat(hoeken), pleintjes en bij winkelcentra; dat alles in clusterachtige ver- banden; vooral in de weekends; met soms op de achtergrond de kans op rellerigheid; alcohol kent niet meer het monopolie voor roesbeleving van jongeren. Kortom, de huidi- ge assemblage heeft er meer recht op 'traditioneel' genoemd te worden dan al die kort- stondige, inmiddels goeddeels niet meer bestaande jeugdbonden.

Het is dit gemoderniseerd en van meer toeters en bellen voorziene traditionele bestel dat vanuit een achterstandspositie in vergelijking met het ideologische bestel van de jeugdbonden, de competitie om de voorkeur van de jeugd royaal gewonnen heeft. Maar er kan beslist niet gezegd worden dat dit traditionele bestelpatroon weer terug is van weggeweest. Heel geleidelijk evoluerend in 'moderniserende' zin is het altijd present gebleven.

Ook de actieve jeugdbewegers namen eraan deel, vooral na het beëindigen van hun lidmaatschap. Al was het dan waarschijnlijk met een verminderde tijdsinvestering, ook tijdens hun jeugdbewegingsperiode zullen er weinigen onder hen zijn geweest die er zich volstrekt van afzijdig hebben kunnen houden. Voor een duidelijker zicht op het proces van opkomst, evolutie en erosie waaraan het, in de hier besproken studies behandelde, historische jeugdfenomeen onderhevig is geweest blijft nog ruimte voor, van een klein- schaliger rasterformaat uitgaande, benaderingswijzen in interpretatieve zin.

Wat nu academisch in de publiciteit is gekomen onder het trefwoord jeugd, bestaat voor meer dan 90% uit verslaggeving van het bezig geweest zijn met de jeugd vanuit de volwassenheid. Alleen bij de Tilburgse studie komen ondervraagden als jongelui van weleer aan het woord. Overigens doen ze dit meer als leveranciers van illustratiemateri- aal dan dat ze bijdragen tot scherpere beeldvorming en de mogelijkheid tot nog andere inzichten te komen via 'sensitising concept'. Al met al zou dit weleens tot het gemakke- lijke standpunt kunnen leiden dat er van het sociaal jeugdspecifieke eigenlijk geen sprake meer zou zijn. Bijna een halve eeuw geleden heeft ook Schelsky zich deze opvatting laten ontvallen omdat hij de jeugdbeweging uit het zicht zag verdwijnen! Toen moesten de jaren zestig nog beginnen. Achteraf gaf hij toe zich te hebben vergist. Deze reeks van in de afgelopen jaren tot stand gekomen en goed uitgevoerde kroniekmatige onderzoe- ken en verslagen onderstreept echter wel de noodzaak vooral ook de jeugd van vroeger zelf als focus van belangstelling in het verdere onderzoek te betrekken.

Noten

1. Zie voor het reageren in het algemeen van jongerenbonden tijdens het interbellum op de beide wereldoorlogen: J.S. van Hessen (1984). 'De Nederlandse Jeugdbeweging van oorlog tot oorlog'.

2. *Een goede gereformeerde opvoeding*. Dissertatie. Kampen, 1988.
3. *Het Jonge Hart*, Boekencentrum Zoetermeer, 1994. De goede kwaliteit van dit boek, vooral vanwege zijn levendige weergave van de toenmalige 'historiale' kleur, is waarschijnlijk te danken aan het feit te zijn geschreven door enige oud-gedienden in herbeleving van hun VCJC jeugd-sentiment.
4. *The generation of 1914*, Cambridge Mass., 1979. Hierin wordt dit als een Europees cultuurverschijnsel behandeld.
5. Zie hiervoor Harry Scholten: *Aspecten van het tijdschrift De Gemeenschap*, Baarn, 1978, en de 'kroniek' van de Katholieke Amsterdamse Studenten Vereniging Sint Thomas door Oscar Steens *Rooms en Studentikoos*, Amsterdam 1993. Vooral uit dit laatste werk blijkt hoezeer de opmaat voor een katholieke generatie-attitude in de toonaard van het apostolaatsidee heeft gestaan alvorens soms verder in (semi-)fascistische richting door te schieten.
6. Na de oorlog is, met het oog op de mogelijke invloed van de 'doorbraak'-gedachte op jongeren van de jeugdbeweging, het episcopaat wel opgetreden. Buiten het verenigingsbestuur om zelfs werden kaderleden van de Katholieke Verkenners die voor deze politieke tendens openlijk uitkwamen, uit hun functies verwijderd.
7. In de levendig geschreven VCJC kroniek wordt o.a. de poëzie- en zangcomponent van de jeugds- subcultuur van destijds behandeld. Deze kwam vooral tot haar recht in het kampeven, algemeen beschouwd als het hoogtepunt van de 'Jugendbunderlebnis'. De auteurs van *Het jonge hart* staan niet alleen stil bij de druk die van de volksliedpromotoren, o.a. Pollmann, op het repertoire werd uitgeoefend. Ook de weerstand ertegen komt aan de orde (zie pag. 161, 162 en 184, 185.) Binnen de katholieke jeugdbewegingen was deze bepaald niet minder! Zo zijn hele stapels aangekochte exemplaren van *Nederlands Volkslied* ongeopend in clubhuizen blijven liggen. Bezoek van commissaris Pollmann aan groepsbijeenkomsten van 'zijn' Amsterdamse verkenners of hun leiders werd meesmuilend aangekondigd als 'Die vreemde arme snuiter' komt met 'Het Ros Beiaart' op bezoek bij zijn 'Kadullekes'. Na zijn vertrek werd soms een 'ordinair' brullied aangeheven.
8. Als in een nog verdere fase t.w. die van de 'Sozenrage' omstreeks 1965, Tilburgse jongeren zich keren tegen een gemeentelijke interventie, spreekt het pas uitgegeven jeugdblad *Hoy* van 'een ongewenste inmenging in binnenlandse aangelegenheden'. Het is jammer dat in *Van Patronaat tot Soos* het belangrijke thema van de traditionele jeugdautonomie aan de hand van bijv. dit citaat (p. 197) niet als zodanig aan de orde wordt gesteld.
9. Op het terrein van jeugdsociologische studies zijn een paar recente goede voorbeelden van de hier bedoelde benaderingswijze te noemen. Van Geert de Vries in *Het pedagogisch regiem* (Meulenhof, Amsterdam, 1993), vooral het hoofdstuk over 'De kunst van het spijbelen' (pp. 110-144). In het zeer instructieve all-round handboek voor jeugdstudie en jeugdbeleid van Mick Matthijs: *Mythe van de jeugd* (Wolters-Noordhoff, Groningen, 1993) staan vooral in deel I 'Cultuur en leefwereld' een aantal beschrijvingen van aspecten van jeugdgroepsleven die van bijzonder goede kwaliteit zijn.